

EESRINDLIKKE KOGEMUSI

NR.

38

HEAKORRASTAME
TOOTMIS-
HOONETE
ÜMBRUSE

24630

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSSAADUSTE
TOOTMISE JA VARUMISE MINISTEERIUM

EESRINDLIKKE KOGEMUSI NR. 38

HEAKORRASTAME
TOOTMISHOONETE
ÜMBRUSE

3333

658.2.711.3

Autor: RPI «Eesti Maaehitusprojekt» rühmajuhataja,
maastikuarhitekt E. Kaldmäe

ARHIIVKOGU

TOOTMISHOONETE ÜMBRUSE HALJASTAMISEST JA HEAKORRASTAMISEST

Aasta-aastalt rikastuvad meie maa-asulad uute mitmekorruseliste elamute, koolide, kaupluste, sööklate, lasteaedade ja mitmesuguste majandushoonetega.

Neile lisandub järjest uusi ilusaid ja mugavaid hooneid, mis aitavad luua maaelanikele linnarahvaga võrdsed elamistingimused.

Kui veel mõne aasta eest esines maa-asulatesse ehitatavate hoonete paigutuses paljugi juhuslikku, millele ei pööratud erilist tähelepanu, siis nüüd on vabariigi rajoonide planeerimisega pandud alus maa-asulate ja tootmisfarmide plaanipärasele väljaehitamisele. Sellega seoses kerkivad teravamalt esile asulatesse ehitatavate hoonete või nende gruppide heakorrastamise ja haljastamise probleemid, mille õigeaegselt ja ajakohaselt lahendamisest sõltub kogu asula või farmi edaspidine ilme.

Senini on püütud loodusega sideme säilitamise eesmärgil maale ehitatavaid ühiskondlikke hooneid (sööklaid, kauplusi, lasteaedu jne.) paigutada olemasoleva haljastuse sisse või selle vahetusse lähedusse. Halvem on lugu mitmesuguste majandus- ja loomakasvatushoonetega. Nende ümbrused on haljastamise ja heakorrastamise suhtes jäetud vaeslapse ossa. Tävaliselt paiknevad tootmishooned lageda põllu või karjamaa serval, kus hoonetevaheline maa-ala ning juurdepääsuteed on eriti kevadel ja sügisel pori tõttu raskesti läbitavad, rääkimata elustavaist puudest ning põõsastest. Hoonete ümbruses vedeleb sageli koli ja prahti: purunenud masinasi, lagunenenud kaste, lauajuppe, haopinude ja puuvirnade jäänuseid. Tihti on jäetud tasandamata vundamendikraavidest või virtsakaevudest väljakaevatud üleliigne muld, mille kuhilatel lokkavad umbrohi ja nõgesed. Suure korralageduse loovad lautade juu-

res halvasti hooldatud virnsilo hunnikud ja silotranšeed. Talvel riknenud silomassi hulk koos kuhila katematerjaliga jäetakse sageli laialipaisatult kuni suve teise pooleni samasse, risustades hoone ümbrust ja levitades eba-meeldivat lõhna.

Kiiret lahendamist vajab sõnnikuprobleem. Sõnnik eemaldatakse laudast küll rippraudteel liikuvate vagonetidega, kuid jäetakse pikkade virnadena kahele poole teed, kuni ükskord ruumipuudusel traktor selle laiali ajab, et ruumi teha uutele kogustele.

Rohkesti patustatakse aluspanu (turba) hoidmisega. Traktoriga talvel kohaleveetud tükkturba hunnikud võtavad tihti enda alla suurema osa lauda ligemast ümbrusest ning katavad paksu kihina isegi hoone ees olevaid sillutatud platse ja teid.

Ei tule aru saada, et tootmishoonete ümbruse heakor-rastamise all mõeldakse ainult puude ja põõsaste istutamist, mis lahendaks kogu küsimuse. Eelkõige tuleb luua hoonete ümbruses kord, rajada teed ja platsid ning alles siis mõelda õigele ja otstarbekohasele haljastamisele. On ju haljastamine ainult osa üldistest heakor-rastamistöödest. On enesestmõistetav, et tootmishoonete ümbrus selle pinna väiksuse ja hoonete spetsiifika tõttu ei võimalda luua suuri mõjuvaid haljasmassiive ega väljakuid lillepeenar-dega.

Mõnel pool on tootmishooned ehitatud juba haljastatud maa-aladele, kas metsatuka sisse või endiste hoonete ase-mele, kus ümbruses kasvavad suured puud ja põõsad, kuid unustatakse viimaste eest hoolitseda. Puude külge seotakse hobuseid; veokite ratastega ja traktorite roomi-kutega vigastatakse puude pinnapealseid juuri; töökodade juures kallatakse maha bensiini ja määrdeõlisid; puu-tüvede ümber kuhjatakse mulda ja prahti või kasutatakse neid piirdeaia postidena; hoonete ligemas ümbruses kas-vavad põõsad on traktoriruumikutega murtud või osali-selt maha sõidetud ning sigade jooksuaia territooriumile jäetud põõsad on juurtega üles tuhnitud.

Kõik need meile momendil tühistena näivad asjaolud põhjustavad otseselt või kaudselt puude ja põõsaste välja-langemist.

Väga tähtis on säilitada juba aastakümneid kasvanud puid. Kui laseme neil hooletuse tagajärjel hukkuda, kao-tame hindamatu väärtuse.

Uute ehitatavate tootmishoonete ümbruse heakorrastamis- ja haljastamistöodega peab alustama kohe pärast hoone valmimist, et istutatud puud ja põõsad võimalikult kiiremini mõjule pääseksid. Rahalisi raskusi siin kindlasti pole, sest iga hoone sidumisprojekti eelarves on ette nähtud küllaltki soliidne summa hoone ümbruse tasandamiseks, mulla juurdeveoks, muru rajamiseks, puude ja põõsaste istutamiseks, korralike platside ning teede tegemiseks.

Heakorrastamiseks ettenähtud summade sihipärast kasutamist näitab olemasolevate tootmishoonete ümbrus.

Teed ja platsid

Esmajärjekorras kuuluvad tootmistsoonis heakorrastamisele kahtlemata teed ja platsid, millede korrashoiust ja ehitamisest oleneb kogu tootmistsooni kord ja puhtus.

Teed ja platsid ehitatakse lõplikult välja pärast hoone valmimist, mil maapind hoone ümbruses on tasandatud ettenähtud kõrguseni ja hoone ümbrus prahist puhastatud.

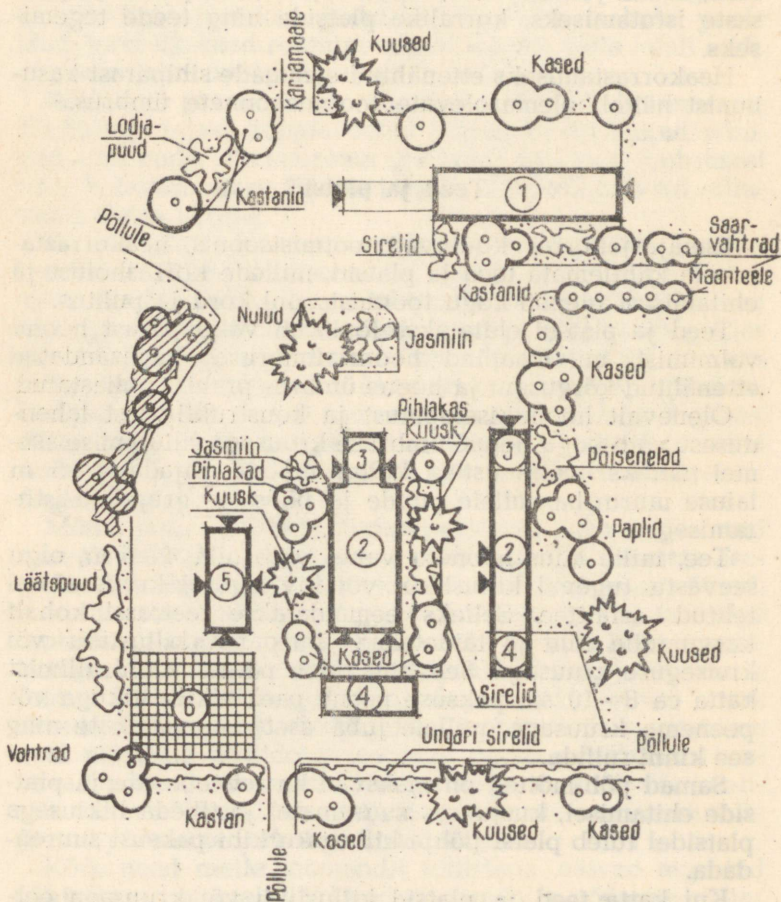
Olenevalt hoone iseloomust ja konstruktiivsest lahendusest võib kogu hoone ümbruse kruusaga sillutamise asemel näiteks hoone usteta külge mööda rajada 4—5 m laiuse mururiba sellele puude ja põõsaste gruppide istutamiseks.

Tee, mille laius hoonete vahel võib olla 4—6 m, olgu seevastu tugeval killustikul või kivisegusel kruusaalusel tehtud asfalttee. Selleks eemaldatakse teetrassi kohalt kasvumulla kiht ja täidetakse jämedama killustiku või kiviseguse kruusaga. See kiht tuleb pärast kinnirullimist katta ca 8—10 sm paksuse peene paekivikillustikuga või peenema kruusaga, millele juba asetada must kate ning see kinni rullida.

Samad põhimõtted on maksivad ka teiste teede ja platside ehitamisel, kusjuures suurematel ja tiheda liiklusega platsidel tuleb platsi põhja killustiku kihi paksust suurendada.

Kui katta teed ja platsid killustiku või kruusaga eelnevalt huumuskihti eraldamata, siis tee põhi jääb nõrgaks, teetrassid aga ümbritsevast maapinnast palju kõrgemaks, mis mõjub ebaesteetiliselt. Soovitav teetrassi laius põhi- teedel võiks olla 5—6 m, kusjuures asfalteeritava riba

laius on ainult 3—4 m. Teed olgu sujuvate käänakutega ja ristumiskohtades ümarjate laiendustega. Ühtlasi tuleb jälgida, et teetrassi kallak kahele poole oleks minimaalne, s. o. 2—3% (4 m laiuse teetrassi juures tee keskosa on äärtest 4—6 sm kõrgem). Liiga kõrge keskosaga teed on liik-

Farmi haljastamise projekt.

1. Lehmalaut. 2. Nuumikute sigala. 3. Söödaköök. 4. Sõnnikuhoidla.
5. Aluspanuhoidla. 6. Väljak alusturba kuivatamiseks.

lemiseks ebamugavad, samuti tuleb hoiduda liigsetest teekraavidest, millele kaldad kujunevad tavaliselt umb-rohu koldeks.

Kui on loodud korralik teetross, sõidetavad platsid ja hoonetevaheline maa-ala korrastatud, võib asuda ümbruse haljastamisele.

Piirded

Tootmistsooni maa-alal esinevaid piirdeid võib ehitada kahesuguseid: nii piirdeaedu (võrk- või puitpiirdeid) kui ka piirdetarasid (hekke), milledest kumbki täidab oma eri-ülesannet ega asenda teist.

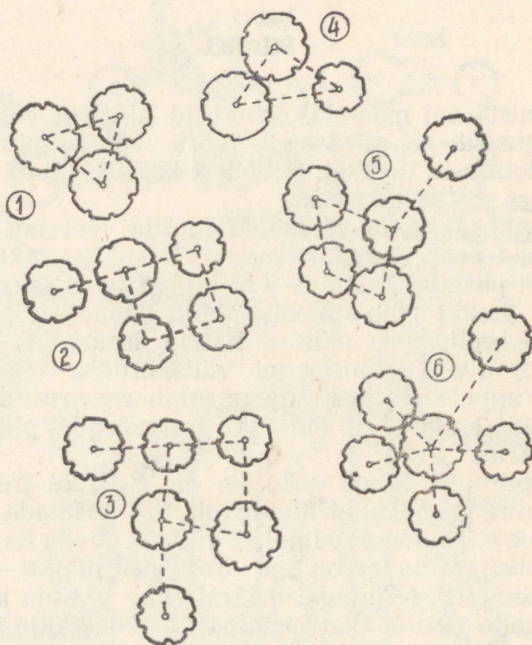
Nii näiteks sigala või lauda juurde ehitatav loomade jooksuaed peab olema loomade väljapääsu takistamiseks kindlasti piiratud kas puit- või traatvõrgust piirdega. Haljaspiire (hekk) võib siin olla ainult täiendava komponendina dekoratiivsuse mõttes. Kaitse iseloomu tal selles kohas ei ole. Tootmistsooni välispiirdeks või üksikute hoonegruppide eralduspiirdeks sobib seevastu suurepäraselt ainult haljaspiire. Puit- või traatvõrgust piire tundub siin liigsena.

Tehispiiretest kõige sobivam on muidugi traatvõrgust piire, mille iga pikeneb tunduvalt, kui kasutada betoonist piirdeposte. Nende puudumisel võib kasutada ka puitposte (okaspuust), mille iga on aga võrdlemisi lühike — eriti liivases pinnases. Mõningal määral aitab postide iga pikendada nende maasse ulatuvate osade põletamine või bituumeniga määrimine. Puitpiiretest tuleb tootmistsoonis kõne alla ainult horisontaallattidest piire, mille ehitamine ei nõua erilist oskust ega korrashoid suuri kulusid.

Üldiselt tuleks vältida tehispiirdeid seal, kus saab kasutada haljaspiirdeid. Viimased on tunduvalt odavamad, dekoratiivsemad ja nõuavad vähem hoolt.

Tootmistsooni välispiirdeks on soovitatav kasutada eranditult haljaspiiret. Selle rajamist tuleb alustada üheaegselt esimeste tootmishoonete ehitamisega. Esimeses järjekorras on tarvis rajada valdavate tuulte ette kaitseistandus ning suure liiklusega teede äärde puude ja põõsaste rühmadest võond, mis varjaks möödasõitjate pilkude eest tootmishoonete ligema ümbruse.

Eriti tänuväärt on haljastamine sellisel teede ja hoonete vahelisel alal, kus hooned paiknevad maanteele liiga ligidal ning tihti sõnnikuhoidlatega tee poole. Haljastamine ei täida siin ainult esteetilist ülesannet, vaid puud ja põõsad oma lehtedega takistavad ka maanteelt üleskeerutatud tolmu sattumist hoonetele.

Puude grupeerimine

1—3. Ebasobiv paigutus. 4—6. Sobiv paigutus.

Välispiirde istutusmaterjal

Põhinõueteks tootmistsooni välispiirde istutusmaterjalile on, et see oleks kiirekasvuline, tiheda lehestikuga, mullastiku suhtes vähenõudlik ja meile kergesti kättesaadav.

Nendeks on meie oludes: mitmed paplite liigid nagu must pappel (*Populus nigra*) ja kanada pappel (*Populus canadensis*), harilik vaher (*Acer platanoides*), saarvaher

(*Acer negundo*) ning okaspuudest harilik kuusk (*Picea excelsa*). Põõsastest sobivad eranditult kõik meil esinevad kõrgemad põõsaliigid: suur läätspuu (*Caragana arborescens*), sarapuu (*Corylus avellana*), villane lodjapuu (*Viburnum lantana*), lodjapuulehine põisenelas (*Physocarpus opulifolius*), tatarivaher (*Acer tataricum*), harilik sirel (*Syringa vulgaris*) jt.

Kui tootmistsooni välispiirdele rajatakse haljasvöönd tuulekaitseks, siis tuleb arvestada, et kaitseistandiku mõjupiirkond on võrdne umbes 20-kordse haljastuse kõrgusega. Näiteks 10 m kõrguse kaitseistandiku puhul on kaitstud maa-ala kuni ca 200 m kauguseni.

Kaitseistandik rajatakse ühe- või mitmerealisena, olenedes vajadusest ja puude liigist, kusjuures kõrgemad ja tihedamalt istutatud puud kaitsevad muidugi tõhusamalt.

Ei tohi unustada puudele jätta ruumi oma võra arendamiseks. Selleks tuleb puud istutada ridade vahekaugusega 2—3 m ja vahekaugusega ridades 1—2 meetrit.

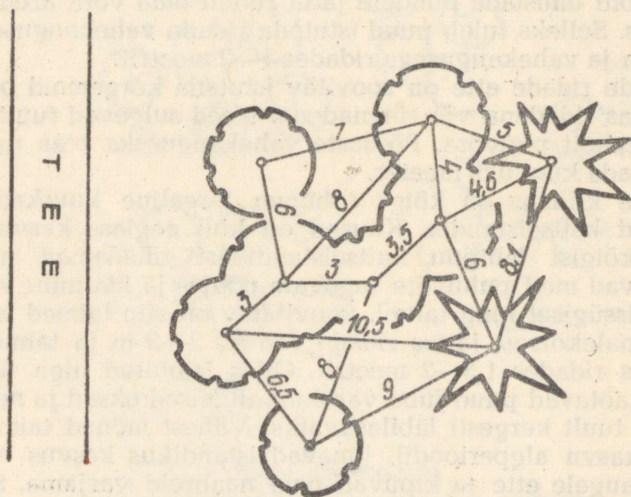
Puude ridade ette on soovitatav istutada kõrgemaid põõsaid kas ridadena või rühmadena. Need sulgevad tuultele tee altpoolt puuvõra. Põõsaste vahekauguseks reas tuleb arvestada kuni üks meeter.

Meie kliimas on kõige sobivam 2-realine kuuskedest rajatud kaitseistandik. Kuused on küll aeglase kasvuga, kuid kõigist lehtpuu kaitseistandikest tihedamad ning kaitsevad meil puhuvate tugevate põhja- ja idatuulte eest ka hilissügisel ning talvel. Soovitatav on siin taimed istutada malekorras, jättes ridade vaheks 2—3 m ja taimede vaheks ridades 1,5—2 meetrit. Olles istutatud liiga tihedalt, kaotavad puud juba varakult alumised oksad ja muutuvad tuult kergesti läbilaskvaiks. Vahest mõned taimed, eriti kasvu algperioodil, jõuavad istandikus kasvus teistest kaugemale ette ja kipuvad oma naabreid varjama. Selles pole midagi kohutavat ega ole vaja kärpida pikki kasve, mis piiraks nende puude edaspidist kasvu. Kärpida võib kuuskede latvu alles siis, kui soovime madalamat piiret või on saavutatud soovitud kõrgus. Madalamaid piireid on soovitatav luua tootmistsooni teistes ilmakaartes, kus tulevad kõne alla vabakujulised hekid kas sirelist, läätspuust, sarapuust või mõnest teisest kõrgemast põõsaliigist.

Hoonetevahelise maa-ala haljastamisest

Kuna kolhoosi või sovhoosi põhilised tootmishooned on koondatud majandi keskasulasse, mis pidevalt laieneb uute tootmis- ja abihoonete ehitamisega, siis kujuneb ka keskasula tootmistsooni pindala hulga suuremaks eraldi asetsevate farmide või abiasulate tootmistsoonide pindalast.

Peale selle on keskasula tootmistsoon rohkem välja ehitatud, paremini kujundatud ja asukohalt soodsamas olukorras. See võimaldab haljastada juba suuremat pindala, moodustada huvitavamaid ning erineva kujuga puude ja põõsaste gruppe, vabakujulisi hekke, rajada muru ning esile tuua isegi üksiku puu dekoratiivsust ja ilu.

Segapuude grupp (vahtrad ja kuused).

Nagu eespool märgitud, rajatakse tuulekaitse istandik tihe, enam-vähem ridamisi istutatud puudest ja põõsastest, kus taimede normaalsed kasvutingimused on suhteliselt piiratud. Seevastu aga tootmistsooni hoonetevahelisel alal, kus esineb mitmesuguse konfiguratsiooniga platse, väljakuid ja mururibasid, tuleb puudele ja põõsastele luua

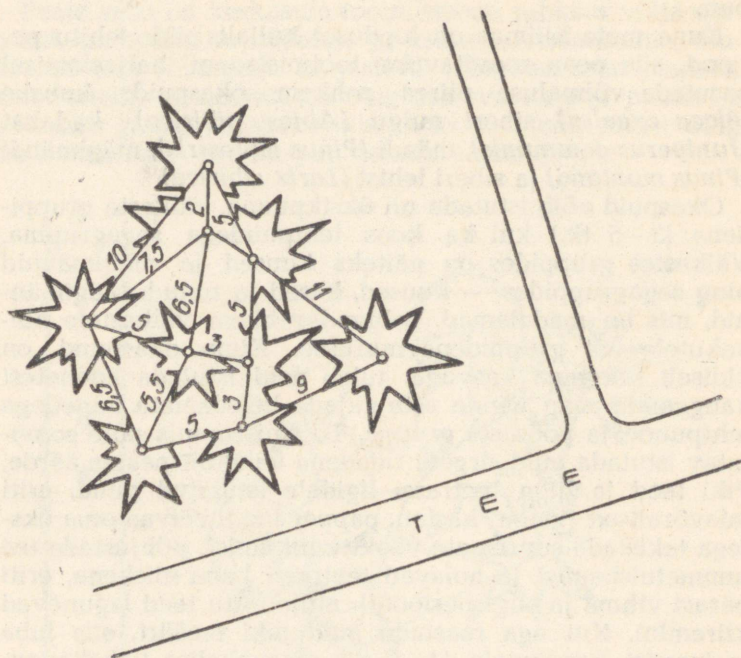
normaalsed kasvutingimused. Selleks tuleb puid istutada suuremate või väiksemate rühmadena, olenevalt istutava maa-ala suurusest, jälgides, et ühte gruppi (6—12 tk.) ei paigutataks üle kolme eri liigist puu. Gruppide ette võib istutada õitsvaid põõsarühmi, mis tumedate puude foonil pääsevad eriti mõjule. Peale selle tuleb puude grupeerimisel jälgida, et puude omavaheline kaugus grupis oleks erinev ja ühel sirgel ei paikneks järjestikku üle kolme puu.

Kuna meie kliimas on loodusel küllalt pikk lehitu periood, siis pean soovitavaks tootmistsooni haljastamisel kasutada võimaluse piires rohkem okaspuid: kuuske (*Picea excelsa*), siberi nulgu (*Abies sibirica*), kadakat (*Juniperus communis*), mäнди (*Pinus silvestris*), mägimändi (*Pinus montana*) ja siberi lehist (*Larix sibirica*).

Okaspuid võib istutada nii üksikpuuna, väikeste gruppidena (3—5 tk.) kui ka koos lehtpuudega segagrupina. Väikestes gruppides on näiteks kuused ja mägimännid ning segagruppides — kuused, kased ja nulud. Mägimännid, mis on madalamad, sobivad rohkem väikestele nõlvakutele või gruppidena murusse. Kuna okaspuud on üldiselt kõrgema kasvuga, tuleb neid istutada hoonetest kaugemale ning nende ette rajada heledamate lehtedega lehtpuude ja põõsaste gruppe. Tootmistsoonis pole soovitatav istutada puid sirgete ridadena vahetult peatee äärde. Piki teed ja liiga teetrassi ligidale istutatud puud, eriti laiavõralised (vaher, kastan, pappel jne.), võivad oma okstega takistada suuremate veokite liikumist, põhjustada tee lummetuiskamist ja hoiavad teetrassi kaua niiskena, eriti pärast vihma ja sügisperioodil, mille tõttu teed lagunevad kiiremini. Kui aga reastada puid piki teeäärt, siis juba teetrassist kaugemale (4—5 m) omavahelise vahekaugusega 5—6 m. Tootmistsooni ümbruse haljastamiseks sobivad peale eespool nimetatud okaspuude eranditult kõik meil massiliselt esinevad lehtpuude liigid, nagu näiteks: harilik kask (*Petula verrucosa*), harilik vaher (*Acer platanoides*), saarvaher (*Acer negundo*), harilik pärn (*Tilia cordata*), pihlakas (*Sorbus aucuparia*), harilik jalakas (*Ulmus scabra*) ja peale nende igasugused paplite liigid.

Ilupõõsastel, mis oma tugeva lehestiku, kiiresti kasvavate okste ja õite iluga kuuluvad peamiselt hoonete ligemasse ümbrusse, on oluline koht ka tootmistsooni haljastamisel. On ju põõsad täitematerjaliks noortele puudele,

kuni nende võra hakkab oma rohelusega mõjuma. Peale selle on põõsaliikide arv hulga suurem ja mitmekesisem kui lehtpuudel ning põõsaste mõju haljastusena ilmneb tunduvalt varem. Põõsad on asendamatuks haljastusmaterjaliks rühmadena puudegrupi ees ning tarana välispiirdel või üksikute hoonete ja nende gruppide vahel.

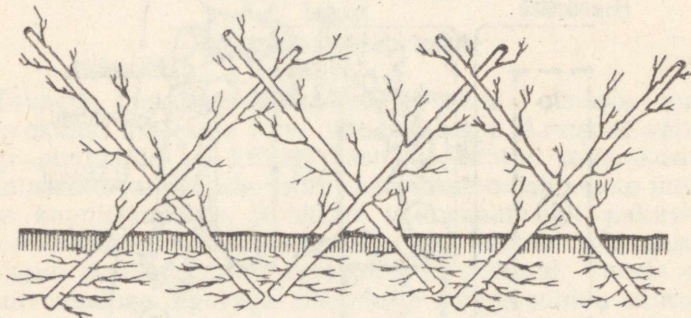

Okaspuude grupp

Dekoratiivsemaid põõsaid, nagu sireleid (*Syringa*), ebajasmiiine (*Philadelphus*), kikkapuid (*Euonymus*), lumimarju (*Symphoricarpus*), kibuvitsu (*Rosa*) on otstarbekas istutada karjaköökide sissepääsude, pumbamajade, autogaraažide, koormakaalude ja töökodade juurde, kus tavaliselt liigub rohkem inimesi. Seevastu vähemdekoratiivseid põõsaid, nagu läätspuuid (*Caragana*), kontpuuid (*Cornus*), lõhnavaid vaarikaid (*Rubus odoratus*), tuhkpuid (*Coto-*

neaster), magesõstraid (*Ribes alpinum*) ja igasuguseid enelate liike (*Spiraea*) tuleb istutada kohtadesse, kus nende ilu on vähem märgata. Neid võib kasutada hoonete varjupoolsel küljel, loomade jooksuaia välispiirdel, okaspuugruppide ees või pikema piirdetara rajamisel. Põõsaid tuleb istutada ca 1 m vahekaugusega, gruppidesse, sealjuures jälgides, et kõrgemad põõsaliigid asetseksid grupi keskel või selle tagaküljel, mis teeb grupi maani dekoratiivseks. Madalamad põõsagrupid võivad paikneda ka teede ristumiskohtadel või madala piirdena jalgteede ääres.

Hea ja dekoratiivse piirdematerjalina, eriti niiskel maal, võib kasutada mitut liiki pajusid nagu: halapaju (*Salix acutifolia*), hämpaju (*Salix daphnoides*), verev paju (*Salix purpurea*), vitspaju (*Salix viminalis*).

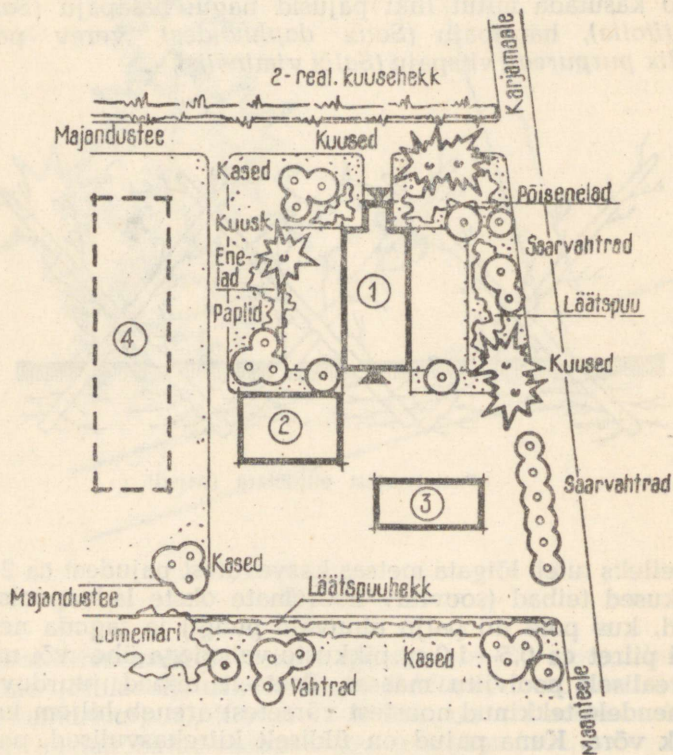
Pistteivastest piirdetara (pajud).

Selleks tuleb lõigata metsas kasvavatest pajudest ca 2 m pikkused teibad (soovitav nooremate okste ladvapoolsed osad, kus pole nii palju uinuvaid punge) ja taguda need piki piiret ca 0,5—1,0 m pikkuste vahedega ühe- või mitmerealiselt poolviltu maasse. Peatselt teibad juurduvad ja nendele tekkinud noortest võrsetest areneb hiljem korralik võra. Kuna pajud on üldiselt kiirekasvulised, peab nende kasve, kui ei taheta saada kõrget piiret, pidevalt kärpima. Põetavad hekid pole tootmistsoonidesse eriti soovitatavad, sest nad nõuavad palju kulu korrashoiuks, mõjuvad rangetena ja pakuvad vähe tuule- ja tulekait-

set. Seevastu piire vabakujulistest põsastest, mis võib koosneda ka mitmest eri põsaliigist, mõjub oma kuju kui ka õitega palju kodusemalt.

Farmide haljastamisest

Peale keskasula tootmistsooni on suurematel kolhoosidel ja sovhoosidel ka eraldi paiknevaid loomakasvatustfarme, millede kompleksi kuulub keskmiselt 2—3 tootishoonet mõningate abihoonetega. Enamikel juhtudel on farmid alles loomisjärgus, mille tõttu farmi asukohta

Sovhoosi farmi noorloomalauda ümbruse haljastamise projekt.
1. Noorloomalaut. 2. Silohoidla. 3. Koresööda küün. 4. Lehmalaut (perspektiivne).

tähistab alles üksik karjalaut või sigala keset lagedat põllumassiivi ja heal juhul kuskil metsäärsel põllulapil. Kuna majandil on perspektiivselt teada farmidesse ehitavate hoonete arv ja liik, võib asuda farmi haljastamisele juba esimese tootmishoone ehitamisel. Kindlasti viib suuremalt külavaheteelt või maanteelt farmi hooneteni lühem teelõik, mida võib äärestada puude või põõsaste rühmadega. Peale selle võib paigutada üksikuid puude ja põõsaste gruppe loomade jooksuaija välispiirdele, mõningaid okaspuid või nende gruppe hoone põhjapoolsele piirdele. Lõunapiirdele, kus tavaliselt paiknevad karjaköögid, võib istutada aga mõned dekoratiivsemad põõsad või hoone seina äärde ca 1 m vahekaugusega metsviinapuud (*Parthenocissus quinquefolia*). Kindlate teetrasside puudumisel hoone ümbruses tuleb puude ja põõsaste rühmad paigutada selliselt, et nad ei segaks veokite liiklemist ega oleks ees loomade karjateel.

Istutusmaterjali valik

Taimede igakülgse arenemise ja nende otstarbe uuel kasvukohal määrame juba õige valikuga. Arvukad vabariigi puukoolid on küllalt hästi varustatud mitmekesise istutusmaterjaliga, mis sobivad meie tootmishoonete ümbruse kaunistamiseks. Rohkesti istutusmaterjali pakuvad meie metsamajandite puukoolid, mis lasevad igal aastal müügile arvukalt mitut liiki puid ja põõsaid. Tarvis on ainult nendega õigel ajal ühendusse astuda sobiva istutusmaterjali hulga ja liikide kindlakstegemiseks. Istutamiseks sobivad ainult hästi arenenud okste, tüve ja juurega ning ilma mehaaniliste vigastusteta istikud.

Tihti kasutatakse istutusmaterjaliks ka metsas või põlluserval kasvavaid puid (kaski, kuuski, pihlakaid, sarapuid), mis antud juhul täidavad samuti otstarvet. Enne seda tuleb kriitiliselt hinnata nende kasvukoha mullastikku, üldist arenemist ja võra kuju, millest suurel määral sõltub taime edaspidine kasvamine. Sageli osutuvad nad uuele kasvukohale mittesobivaiks just oma väliskuju — pika ja peene tüve, hõredate ja sageli ühele poole suunduvate okste ning vigastatud koore tõttu.

Peale väliste omaduste peab arvestama ka puu kasvukoha ja mullastiku tingimusi. Näiteks soost või märjalt kasvukohalt toodud puud ei kõlba istutada mineraalpinna-

sele. Samuti metsas teiste varjus kasvanud puud lähevad peale mõneaastast kiratsemist uuel kasvukohal välja. Kui kasutada metsas kasvavaid noori kaski, kuuski, pihlakaid või nulge ümberistutamiseks tootmistsooni, siis tuleb neid valida ka sobivalt kasvukohalt. Need võivad olla põllupeenral või lõunapoolsel metsaserval üksikpuuna kasvanud noored puud, mis kohanevad kiiremini uute tingimustega. Noori kuuski peab hekimaterjaliks tooma üsna väikestena (ca 40—60 sm kõrgustena) ja koos mullapalliga. Istutades suuremaid kuuski üksikpuuna või rühmadena peab neid tingimata toetama.

Põhja-Eesti paepealsed alad ja eriti saared pakuvad rikkalikku istutusmaterjali peamiselt lodjapuu, magesõstra, sarapuu, kadakate ja kibuvitsade näol, millised sobivad suurepäraselt tootmishoonete ümbruse haljastamiseks.

Istutamine ja hooldamine

Puid ja põõsaid istutatakse lehitul perioodil, s. o. sügisel pärast lehtede varisemist ning kevadel enne pungade puhkemist. Ainult üksikud liigid nagu kased ja mõned vahtrad, millel algab mahlade liikumine väga vara, istutatakse alles peale mahlajooksu lõppemist, kuid siiski enne lehepungade puhkemist. Okaspuid istutatakse koos juuri ümbritseva mullapalliga kevadel, mai lõpul või juuni viimasel poolel, siis kui hakkavad kasvama noored võrsed. Sügisel võib okaspuid istutada augusti teisest poolest kuni septembri keskpaigani. Tähtis on, et taimedel kasvaks talveks uus narmasjuurestik.

Istutamiseks on sobiv vihmane või pilves ilm ja õhtu-poolik, mil tuule ja päikese mõju juurtele on minimaalne.

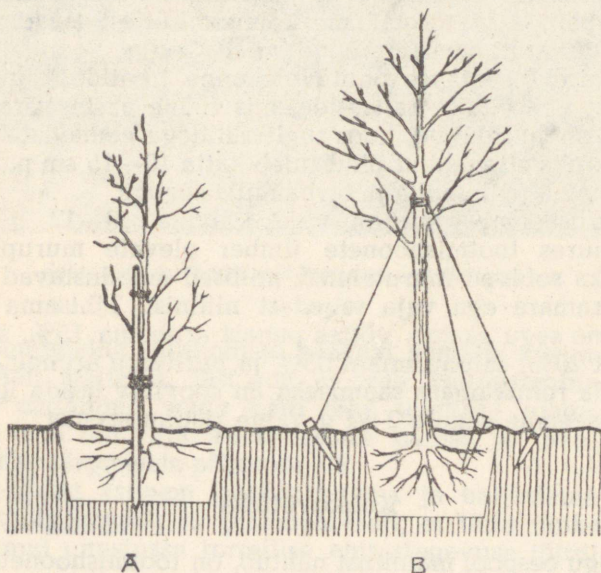
Enne istutamist lõigatakse puul vigastatud juured terve kohani tagasi ning kärbitakse vähesel määral ka oksid (puudel $\frac{1}{3}$, välja arvatud kased, põõsastel $\frac{2}{3}$ okste pikkusest) kasvavate lehtede auramispinna tasakaalustamiseks juurtega.

Puude ja põõsaste ümberistutamisel pidurdub teatud ajaks nii väljakaevamisel osaliselt kaduma läinud juurestiku kui ka uutesse kasvutingimustesse sattumise tõttu nende kasvamine. Juurdumise kiirendamiseks uuel kasvukohal peab looma neile soodsad kasvutingimused.

Tähtsamaks teguriks on hea kasvumuld, mida eranditult on tarvis juurde tuua, sest vastvalminud hoonete ümb-

ruse pinnas on segatud sügavamate kihtide mullaga, mis meie oludes ei soodusta taimede kasvu.

Puudele ja põõsastele ei piisa ainult pinnapealse kasvumulla lisamisest, sest nende juured asetsevad sügavamal, milline asjaolu nõuab ka sinna parema kasvumulla viimist. Selleks kaevatakse igale puule ümmargune või ruudukujuline istutusauk läbimõõduga 50—100 sm ja sügavusega 50—60 sm; põõsastele — läbimõõduga 40—60 sm ja sügavusega 30—50 sm. Halbadel muldadel peab istutusaugu laiust suurendama, et teha paremale toitemullale rohkem ruumi. Sügavad istutusaugud pole soovitatavad eriti savikatel ja märgadel muldadel; seal nad võivad olla normaalsest mõnevõrra väiksema sügavusega.

Puude toestamine istutamisel.

- A — Väiksem puu istutatakse ilma mullapallita ja seotakse tugiteiba külge ühest või kahest kohast.
- B — Suurem puu istutatakse koos mullapalliga ja toestatakse kolme traadiga maasse viltu löödud vaiade külge.

Peale istutusaugu valmimist kobestatakse augu põhi ning selle keskele löödud tugiteiba ümber asetatakse kuhi-
lana parem kasvumuld, millele paigutatakse istutatav puu.

Kuna kobe muld istutusaugus vajub rohkem ümbritse-
vast pinnast ja taimed võivad sattuda liiga sügavasse
mulda, siis istutatakse puud ja põõsad ümbritsevast maa-
pinnast 10—15 sm kõrgemale. Istutamissügavus peab neil
olema ühesugune endise kasvukohaga (endine sügavus
on näha puu juurekaelast). Igale puule ja põõsale või selle
grupile jäetakse tüve ümber väike kastmisnõgu, mida
tarbe korral, kui kastmisvesi kipub puu juuri paljastama,
täidetakse vähese mullaga. Nüüd on puu tarvis kinnitada
nõoriga tugiteiba külge, mis ei lase puud tuule mõjul viltu
vajuda. Puu sidumine kahe tugiteiba külge pole soovita-
tav, sest kõikumine kahes suunas jääb siis ikkagi alles.

Suuremaid üksikuid leht- ja okaspuid istutatakse koos
mullapalliga ja toestatakse kolmest küljest traadiga, mis
on kinnitatud maasse löödud vaiade külge. Soonimise ära-
hoidmiseks seotakse puutüvele enne traatide kinnitamist
riidest või vildist kaitseside, mis mõne aasta pärast, kui
puud on juurdunud, koos tugitraatidega eemaldatakse.

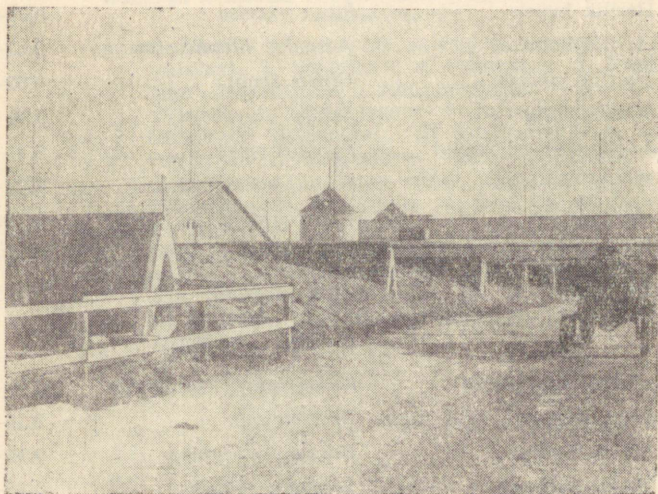
Muruks ettenähtud pind tuleb katta 10—15 sm paksuselt
viljakama põllumulla ja turbamulla seguga.

Muruseemne segu on vaja külvata 10—12 g m²-le,
kusjuures tootmishoonete ümber olevate muruplatside
kattteks sobivad murutaimed, millised moodustavad tiheda
rohukamara ega vaja sagedast niitmist. Lihtsama muru-
seemne segu saame, võttes punast aruheina 15%, aasnur-
mikat 20%, salunurmikat 35% ja harilikku aruheina 30%.
Tiheda rohukamara saamiseks on soovitav lisada iga 10 g
muruseemne segule 2—4 g valge ristiku seemet.

Kokkuvõtteks

Nagu eespool mainitust nähtub, on tootmishoonete ümb-
ruse haljastamine ja heakorrastamine väga vajalik,
samuti ei pane see maa-asulate elanikkonna õlgadele eri-
lisi raskusi. Mõndagi on selles osas juba tehtud, kuid vä-
heste tulemustega ja sedagi peamiselt riiklikes majandites
(sovhoosides). Korrastatud on peamiselt hoonete ümbrusi,
kuid haljastamise osas on puudujääk üldine. Esile võiks
tõsta Harju rajooni Saku näidissovhoosi, Valga rajooni

Hummuli nädissovhoosi, Tartu rajooni Tartu nädissovhoosi, Rakvere rajooni R. Pälsoni nim. sovhoosi, Valga rajooni Keeni sovhoosi, Harju rajooni Pärna kolhoosi, Võru rajooni Munamäe kolhoosi, Võru rajooni Mõniste sovhoosi, Võru rajooni J. Sverdlovi nim. kolhoosi, Võru rajooni Väimela nädissovhoos-tehnikumi jt.

Saku nädissovhoosi tootmistsooni asfaltkattega tee.

Ühismajandite juhtkonnad peaksid nendele küsimustele tõsisemalt mõtlema, sest aeg ei oota. Haljastamine pole hoone ehitamine, mida võib teha lühikese ajaga. Siin näeme oma töö vilja alles aastate pärast ja see jääb pärandiks järgmisele põlvkonnale.

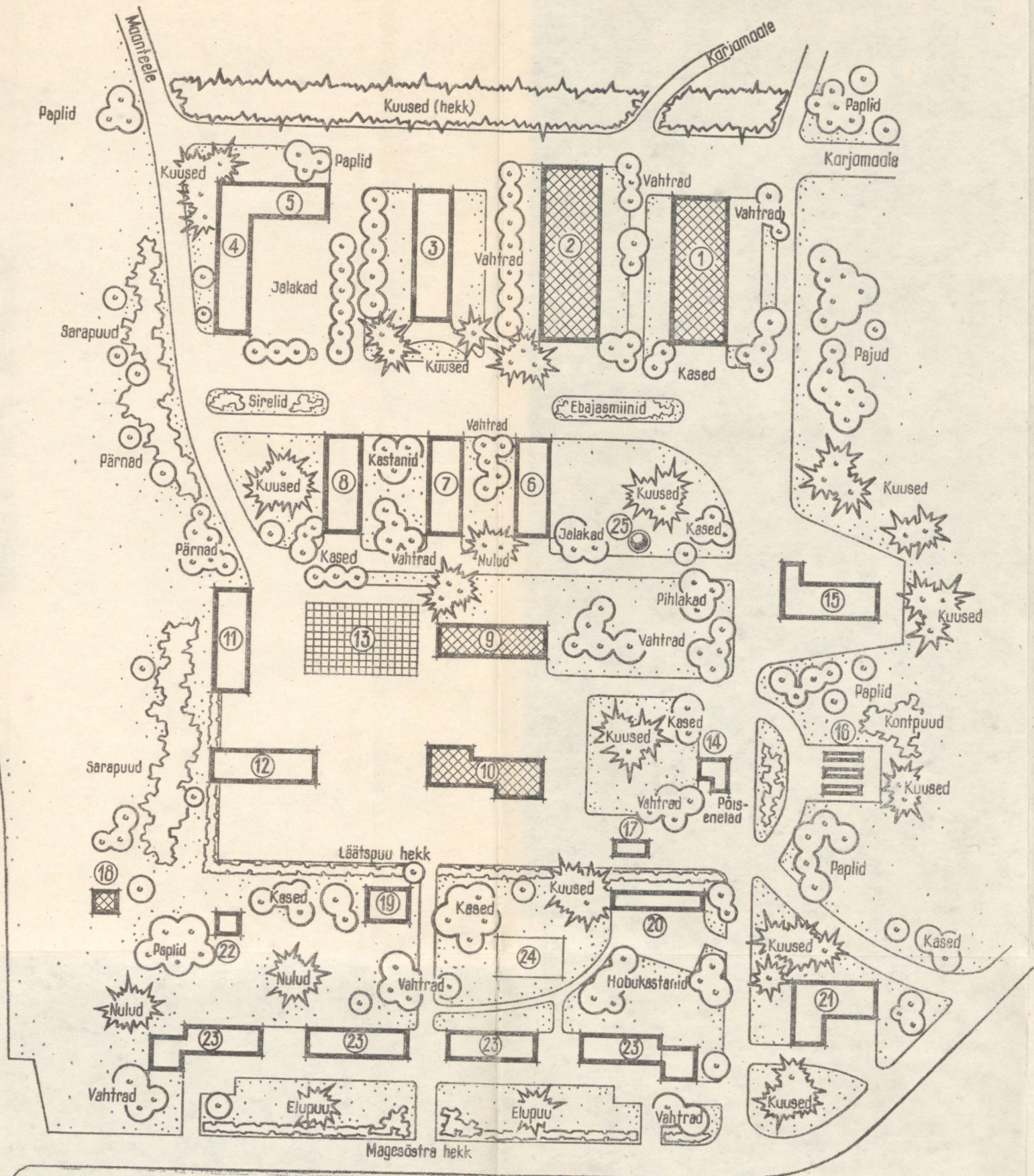
Sellepärast asugem heakorrastama ja haljastama oma asulaid õigeaegselt ja plaanipäraselt, et täita lünka, mis on jäänud unustusse tormilise ehitustegevuse tõttu!

METSAMAJANDITE PUUKOOLIDEST SAADAVA TÄHTSAMA
ISTUTUSMATERJALI LOETELU JA HINNAD

Jrk. nr.	Eestikeelne nimetus	Ladinakeelne nimetus	Istiku hind rublades
Puud			
1.	Harilik kuusk	<i>Picea excelsa</i>	0,07—0,23
2.	Harilik hobukastan	<i>Aesculus hippocastanum</i>	0,62—0,77
3.	Harilik jalakas	<i>Ulmus scabra</i>	0,62—0,77
4.	Harilik kask	<i>Betula verrucosa</i>	0,39
5.	Mitmesugused paplid	<i>Populus spp.</i>	0,31—0,39
6.	Harilik pihlakas	<i>Sorbus aucuparia</i>	0,39
7.	Harilik pärn	<i>Tilia cordata</i>	1,20—1,50
8.	Harilik vaher	<i>Acer platanoides</i>	0,62—0,77
9.	Saarvaher	<i>Acer negundo</i>	0,31—0,39
Põõsad			
1.	Harilik ebajasmiin	<i>Philadelphus coronarius</i>	0,16—0,20
2.	Mitmesugused enela liigid	<i>Spiraea spp.</i>	0,16—0,25
3.	Verev kontpuu	<i>Cornus sanguinea</i>	0,16—0,23
4.	Tatari kuslapuu	<i>Lonicera tatarica</i>	0,16—0,20
5.	Villane lodjapuu	<i>Viburnum lantana</i>	0,16—0,25
6.	Harilik lumimari	<i>Symphoricarpus albus</i>	0,25—0,31
7.	Suur läätspuu	<i>Caragana arborescens</i>	0,13—0,16
8.	Lodjapuulehine põisenelas	<i>Physocarpus opulifolius</i>	0,23—0,25
9.	Harilik sirel	<i>Syringa vulgaris</i>	0,20—0,23
10.	Ungari sirel	<i>Syringa josikaea</i>	0,20—0,50
11.	Magesõstar	<i>Ribes alpinum</i>	0,16

Kolhoosi keskasula tootmistsooni planeerimise ja haljastamise projekt.

1. Noorloomalaut (olemasolev).
2. Lehmalaut (olemasolev).
3. Vasikalaut.
4. Hobusetall.
5. Vankrikuur—katusealune.
6. Aluspanuhoidla.
7. Söödajuurviljaladu.
8. Kartulihoidla.
9. Autogaraaž ja tule-tõrjedepoo (ehitamisel).
10. Remonditöökoda (olemasolev).
11. Kombainide kuur.
12. Põllutöömasinate kuur.
13. Lahtine väljak põllutööriistadele ja masinatele.
14. Kaalumaja.
15. Teravilja ait-kuivati.
16. Naftabaas.
17. Estakaad.
18. Transformaator-alajaam (olemasolev).
19. Tsentraalkatlamaja.
20. Autogaraaž individuaalautodele.
21. Saun-pesumaja.
22. Puurkaev-pumbamaja.
23. Kahekorruselised 12 korteriga elamud.
24. Mänguplats.
25. Tuletõrje veehoidla.

Kolhoosi keskasula tootmistsooni planeerimise ja haljastamise projekt.

1. Noorloomalaut (olemasolev).
2. Lehmalaud (olemasolev).
3. Vasikalaut.
4. Hobusetall.
5. Vankrikuur—katusealune.
6. Aluspanuhoidla.
7. Söödajuurviljaladu.
8. Kartulihoidla.
9. Autogaraaz ja tuletrjedepoo (ehitamisel).
10. Remonditöökoda (olemasolev).
11. Kombainide kuur.
12. Põllutööriistade ja masinatele.
13. Lahtine väljak põllutööriistadele ja masinatele.
14. Kaalumaja.
15. Teravilja ait-kuivati.
16. Naftabaas.
17. Estakaad.
18. Transformaator-alajaam (olemasolev).
19. Tsentraalkatlamaja.
20. Autogaraaz individuaalautodele.
21. Saun-pesumaja.
22. Puurkaev-pumbamaja.
23. Kahekorruselised 12 korteriga elumud.
24. Mänguplats.
25. Tuletõrje veehoidla.

Perspektiivvaade Võru rajooni «Munamäe» kolhoosi keskasula tootmissoonile.

METSAMAJANDITE AADRESSID

Jrk. nr.	Metsamajandi nimetus	Aadress ja telefoni nr.
1.	Aegviidu Metsamajand	Aegviidu (tel. Aegviidu 48)
2.	Alutaguse ..	Iisaku, Kohtla-Järve tn. (tel. Iisaku 63)
3.	Elva ..	Elva, V. Kingissepa tn. 30 (tel. Elva 81)
4.	Järvamaa ..	Paide, Pärnu tn. 75 (tel. Paide 218)
5.	Kilingi-Nõmme Näidismetsa- majand	Kilingi-Nõmme, Pärnu tn. 2 (tel. Kilingi-Nõmme 3-a)
6.	Kohila Metsamajand	Hageri s.-j.sk. (tel. Hageri 17)
7.	Kohtla-Järve Rohelise Vööndi Metsamajand	Jõhvi, Kose as. (tel. Jõhvi 24—46)
8.	Kurista Metsamajand	Jõgeva, Kurista (tel. Jõgeva 93—12)
9.	Läänemaa ..	Haapsalu, Kiltsi tee (tel. Haapsalu 214)
10.	Pärnu ..	Pärnu, Merimetsa tee 27 (tel. Pärnu 992-a)
11.	Rakvere ..	Rakvere, Kunderi tn. 18 (tel. Rakvere 21—77)
12.	Saaremaa Tööstuslik Metsa- majand	Kingissepa, Kadaka tn. 1 (tel. Kingissepa 282)
13.	Suure-Jaani Metsamajand	Suure-Jaani (tel. Suure-Jaani 67)
14.	Tallinna Rohelise Vööndi Metsamajand	Tallinn, Viljandi mnt. 16 (tel. Tallinn 50-578)
15.	Tartu Metsamajand	Tartu, Kitsas tn. 8 (tel. Tartu 38-89)
16.	Tudu ..	Sonda (tel. Sonda 76)
17.	Valgamaa ..	Valga, Nõukogude tn. 91 (tel. Valga 264)
18.	Veriora ..	Räpina, Alaküla (tel. Räpina 9)
19.	Võru ..	Võru, Sõmerpalu s.-j.sk. (tel. Järvere 12)
20.	Jõgeva Metsamajanduse Tehnikum	Jõgeva, Palamuse s.-j.sk. (tel. Palamuse 26-a)

LOOMAKASVATAJAD!

Teaduslik-Tehnilise Informatsiooni Büroo soovitab Teil tutvuda allpool loetletud loomakasvatusalase kirjandusega, mis on vene keelde tõlgitud V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia Põllumajanduse Teadusliku Keskraamatukogu poolt.

Loetelus on antud kirjanduse kohta bibliograafilised andmed järgmiselt:

teose autor,

teose pealkiri,

riigi nimetus,

ilmumise aasta,

millisest keelest tõlgitud,

tõlke maht (arvestusega, et ühes autoripoognas on 40 000 täheruumi ehk ca 22 masinakirjalehekülge).

Osa tõlkeid on varustatud fotodega, mida näitab vastav märge kirje lõpus.

ÜLDISED KÜSIMUSED. ARETUS. SÖÖDAD JA SÖÖTMINE

- 279/21046 Рецептура и нормы для промышленных кормовых смесей, смесей активных и минеральных веществ в 1964 году. — (ГДР), 1963. Пер. с нем., 66 000 п. зн.
- 280/20196 Бакингом Ф. Новая идея автоматического управления в кормлении животных. — (США), 1962. Пер. с англ., 13 000 п. зн., 3 фото.
- 281/20372 Куманов С. Сахарная свекла и картофель как корм для сельскохозяйственных животных. — (Болгария), 1962. Пер. с болг., 26 000 п. зн.
- 285/19593 Брожа А. Улучшим кормовую базу путем усовершенствования производства дрожжевых кормов. — (Чехословакия), 46 000 п. зн., 4 фото.
- 292/18806 Уильямс Дж. Б. Силос с добавками для кормления молочного скота. — (США), 1961. Пер. с англ., 10 000 п. зн.
- 295/18979 Шох Х. Мочевина как составная часть рациона для жвачных. — (Швейцария), 1961. Пер. с нем., 50 000 п. зн., 1 фото.
- 296/19192 Мальмстен У. Применение мочевины в кормах. — (Швеция), 1961. Пер. со шведск., 13 000 п. зн.
- 300/18699 Нордфельд С. Приготовление силоса из люцерны. — (Швеция), 1961. Пер. со шведск., 10 000 п. зн.

- 303/21274 Молочная продуктивность у поголовья коров, разводимого путем искусственного осеменения, выше, чем у поголовья коров, разводимого путем естественной случки. — (Англия), 1964. Пер. с англ., 3000 п. зн.
- 304/20136 Корли Э. и др. Продуктивность коров, полученных в результате искусственного осеменения и их сверстниц, полученных в результате естественной случки по данным сельскохозяйственной опытной станции штата Висконсии. — (США), 1963. Пер. с англ., 35 000 п. зн.
- 306/19613 Арбайтер К. Предварительное сообщение об опытах по получению двойней у коров с помощью гормонов, — (Австрия), 1962. Пер. с нем., 18 000 п. зн.
- 307/21428 Применение денковита для откорма и выращивания телят. — 1964. Реф. с нем., 10 000 п. зн.
- 312/20232 Риони М. Применение сухих бактерий рубца в кормлении крупного рогатого скота. — (Италия), 1962. Пер. с итал., 24 000 п. зн., 2 фото.
- 318/19375 Клейс Р. В. Описание полной механизации процессов кормления коров силосом. — (США), 1962. Пер. с англ., 14 000 п. зн.
- 320/21090 Сванберг О. Потребность коров в минеральных добавках. — (Швеция), 1961. Пер. со швед., 11 000 п. зн.
- 322/19944 Краткое описание молочного хозяйства Товерум (Швеция), в котором кормление силосом полностью механизировано. — (Швеция) 1962. Пер. со швед., 6 500 п. зн., 4 фото.
- 323/21021 Содержание крупного рогатого скота по «харвесторной» системе. — 1963. Пер. с нем., 7500 п. зн.
- 325/19301 Беспривязное содержание молочного скота с полностью механизированным кормлением силосом в имении Кунбсбру, Швеция. — (Швеция), 1961. Реф. со швед., 10 000 п. зн.
- 336/18936 Халлен Л. Применение решетчатых полов на скотных дворах в Швеции. — (Швеция), 1961. Пер. со швед., 8000 п. зн.
- 337/18628 Хаммер В., Рюприх В., Кройцнах Б. Помещения с решетчатыми полами для крупного рогатого скота и свиней. — (ФРГ), 1961. Пер. с нем., 35 000 п. зн.

1—71

Lähemate andmete saamiseks pöörduge aadressil: Tallinn, Lai t. 39 tuba 95, Teaduslik-Tehnilise Informatsiooni Büroo põllumajanduse teatme-informatsiooni fond.

БЛАГОУСТРОИМ ОКРЕСТНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗДАНИЙ

На эстонском языке

Бюро научно-технической информации Министерства производства и заготовок сельскохозяйственных продуктов Эстонской ССР
Таллин, ул. Лай, 39

Toimetaja J. Reinsalu

Tehniline toimetaja B. Rohtma

Korrektor M. Sepp

Ladumisele antud 10. XII 1964. Trükkimisele antud 4. II 1965. Paber 54×84.
1/16. Trükipoognaid 1,5 + 2 kleebist. Tingpoognaid 1,26 + 2 kleebist. Arves-
tuspoognaid 1,23. Trükiarv 3000, MB-01334. Tell. nr. 9210. Trükikoda «Kom-
munist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Tasuta

A-24630

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00357849 1